

DOF - Dansk Ornitologisk Forening

Sikker registrering af ynglende sortspætter i Rold Skov

Sortspætterne i Rold Skov er i to år blevet fulgt af den lokale caretakergruppe med støtte fra sortspætteekspert Hans Christensen. Sortspætten er en af de 18 arter, som skal totalregistreres i løbet af Atlas III, og forhåbentlig vil de nordjyske erfaringer inspirere andre til en øget indsats for registreringen af den karismatiske fugleart.

Den næsten kragestore sortspætte er let at kende på sin sorte fjerdragt og den røde isse. Hos hannen er hele issen rød; hos hunnen er det kun den bageste del.

I modsætning til andre spættearters bølgeflugt flyver sortspætten lige ud. Det sker på en noget flaksende måde, der minder om skovskadens flugt. Men det er lettere at høre end at se en sortspætte.

Mens sortspætten flyver, høres det metalliske flugtkald, og når den er landet i et træ, høres det langtrukne siddekald (klyee-kaldet). Disse to lyde høres også i forbindelse med yngleadfærd, men tre andre lyde er vigtigere for at lokalisere et muligt sortspætteterritorium.

Den ene er den gennemtrængende trommen, der varer næsten to sekunder (i modsætning til et halvt sekund hos stor flagspætte). Den anden lyd er kvi-kaldet. Det minder om grønspættens latter, men det er skarpere og mere monotont. Endelig kan man være så heldig at høre det mere stille kald, der lyder som en allike.

Manglende registrering af sikre ynglepar

Sortspætten foretrækker ældre nåleskove og veletablerede skove med både løv- og nåletræ. Arten indvandrede fra Sverige og Tyskland, efter at danske skovbrug havde skabt sådanne skove.

De første sortspætteunger konstateredes i Nordsjælland i 1961, og der kom siden selvstændige indvandring til Bornholm og op gennem Jylland. Det førte til en del publikationer om sortspætternes yngleforekomst. Men interessen kølnedes efterhånden.

Danske feltornitologer opfatter stadig sortspætten som en bemærkelsesværdig art, så den bliver flittigt indrapporteret. Men den har for de fleste mistet nyhedens interesse.

I hvert fald var det i caretakergruppen for Rold Skov opfattelsen, at det var nok at konstatere, at sortspættepar stadig var til stede i skoven, og at de stadig hævdede territorier om foråret. Derimod blev det besværlige arbejde med at opnå sikre ynglefund nedprioriteret (for eksempel at registrere adfærden ”Rede med unger”).

Der er kamp om føden, når forældrefuglene kommer for at fodre ungerne. På billedet ses den voksne han og to unge hunner. Foto: Anders Grøndahl Nielsen.

Problemet med den manglende registrering af sikre ynglepar blev over for artiklens forfattere påpeget af Hans Christensen fra Tønder og af Per Ekberg Pedersen fra caretakergruppen for Grib Skov. De pegede også på, at en undersøgelse af parrenes ynglesucces er vigtig (Christensen 2011, 2012). Den ret omfattende internationale litteratur om sortspætte (sammenfattet af Blume 1996 og Gorman 2011) støtter disse anbefalinger.

Problemet med nedprioriteringen af jagten på sikre ynglefund ses tydeligt på Bornholm. Atlas II (Grell 1998) viste, at Bornholm i 1990'erne rummede én af de tætteste bestande i landet. Men på dét tidspunkt var det allerede begyndt at gå tilbage (Hansen 1999).

Desværre var de systematiske yngleanalyser ophørt, og det var derfor først alt for sent, at man blev opmærksom på, at der efter år 2000 kun kom oplysninger om én hun!

Man konstaterede stadig tilstedeværelsen af mange hanner på Bornholm. Men det var først senere, at man blev opmærksom på, at de mange hanner desperat søgte efter mager på territorier, der gik fra at være store til at være enorme (Andersen 2006). Derfor er det - set i bakspejlet - ikke mærkeligt, at bestanden kollapsede, og at der på Bornholm slet ikke er set sortspætte siden 2008.

Situationen illustrerer klart, hvorfor det ikke er tilstrækkeligt at vurdere yngleparrene ud fra spredte iagttagelser af hannernes territoriehævdelse.

Sortspætterregistrering i Rold Skov

Rold Skov har længe været højborgen for sortspætte i Nordjylland. Det allerførste nordjyske ynglepar blev fundet i Rold Vesterskov i 1972 (Møller 1978), og i 1990'erne registreredes 10–12 par (Nielsen og Nielsen 1998). I 2010 vurderede Rold Skov-caretakergruppen, at der var 7–10 ynglepar (Caretakergruppen 2012b).

Disse tal bygger især på registreringen af mulige og sandsynlige ynglepar. Men i 2012 vurderede caretakergruppen for Rold Skov sammen med Hans Christensen, at der var behov for registrering af sikre ynglepar og deres ynglesucces.

Behovet for registrering skyldtes ikke kun, at sortspætten er en del af udpegningsgrundlaget for den hovedpart af skoven, der er fuglebeskyttelsesområde (baseret på EU's fuglebeskyttelsesdirektiv). Det skyldtes også populationsdynamiske overvejelser.

Fra en livskraftig sortspættebestand kan der spredes fugle til steder, hvor der af en eller anden grund mangler hunner og/eller hanner. Det er derfor vigtigt at undersøge, om Rold Skov på lang sigt er i stand til at levere et overskud af fugle, eller om hele Nordjylland er afhængig af spredningen af fugle sydfra.

Ynglende sortspætter i Statsskoven 2012-13

Pilotundersøgelsen med kortlægning af de sikre ynglepar foregik i Statsskoven, som kun udgør 25 % af Rold Skov.

Der blev i 2012 fundet tre sortspættepar, som løbende blev observeret ved deres nye eller forbedrede redehuller. Til vores overraskelse var der to nye redehuller i gamle graner (en ædelgran og en nobiligran), mens der kun blev anvendt et enkelt gammelt redehul i en ældre bøg.

Her ses en sortspættehun ved sit redehul. Hunnen er kendetegnet ved kun at have en rød plet i nakken. Foto: Anders Grøndahl Nielsen.

Der var konstant aktivitet ved alle tre reder. I et af hullerne kunne tre unger ses samtidig, og de voksne lokkede til udflyvning ved kald og mindsket fodring. Ungerne havde altså klaret den korte rugetperiode, og de var ved at være flyvefærdige efter den efterfølgende opfodringsperiode i redehullet. De fløj ud ligesom ungerne fra de to andre par.

Denne succes er især bemærkelsesværdig på grund af redehullernes placering. To af de tre par havde reder ved skovveje, og den tredje rede lå mindre end to hundrede meter fra en stærkt trafikeret landevej. Men det så altså ikke ud til, at den gående, cyklende og kørende trafik påvirkede yngleaktiviteterne i nævneværdig grad.

I 2013 fortsatte vi med at følge aktiviteten på de tre sortspætteterritorier. Hunnen af parret i nobilisgranen brugte det gamle redehul som sovehul, og et nyt hul blev påbegyndt – men ikke færdiggjort – i en bøgebevoksning med mange gamle sortspættehuller. Disse huller blev brugt af et hulduepar og tre allikepar. Det lykkedes os hverken at finde ud af, hvor sortspætteparret satsede på at yngle, eller om det havde succes.

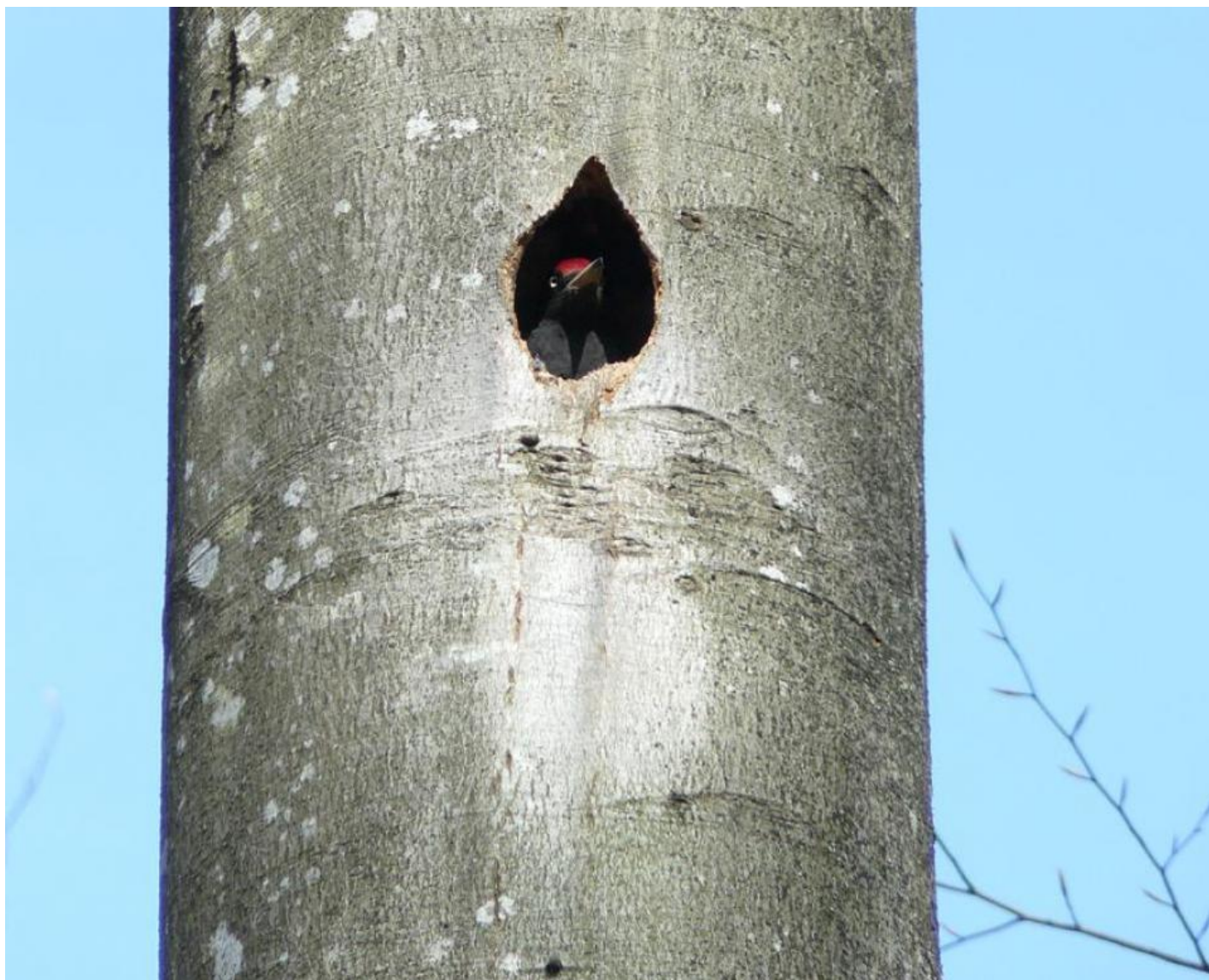
Til gengæld var det tydeligt, at parret i ædelgranen flyttede redestedet til en flot bøgebevoksning en kilometer fra den forrige rede. Det tredje par forblev i den gamle bøgebevoksning, men vi fik desværre ikke konstateret ungerne udflyvning.

Derfor er det umuligt at sige, om der lå et drama bag en bemærkelsesværdig observation sidst i juli 2013. På det tidspunkt sås to store skovmåringer legende på skovbunden nedenfor sortspættehullet!

Sortspættehuller

Hans Christensen understregede, at eftersøgningen af sikre ynglepar starter med at finde så mange af de store og ovale sortspættehuller som muligt (se også fotos i Christensen 2014). Sortspætterne er nemlig meget flittige udhuggere af sove- og redehuller.

Hullerne er placeret, så det er svært for rovdyr (delvist bortset fra skovmår) at lave plyndringer. De kan findes i nåletræer, men i store dele af Danmark findes de typisk i høje bøgetræer. Som regel er de placeret mindst 7–8 meter oppe, og der er ingen grene nedenfor. Det er altså ikke i troldekovene, at man skal søge efter hultræerne, men især i bevoksninger med ranke og godt opstammede træer.

Sortspættehul. At dette redegul anvendes som redegul afsløres af de lyse slidmærker under hullet. Det er hannen, der sidder i hullet. Foto: Hans Christensen.

Bevoksningernes alder og jordbundstypen har også indflydelse på, hvor velegnede de er til sortspættehuller. Veddet skal nemlig helst skal være blødgjort af kerneråd, før sortspætten påbegynder udhugningen af reden.

Det betyder, at bølgebevoksninger med en alder på 80–100 år allerede kan være velegnede, hvis de findes på sandet, næringsfattig jordbund. Derimod skal sunde bølgebevoksninger på næringsrig jordbund ofte have en alder på 100–120 år for at være egnede til redeguller (personlig kommentar af Hans Christensen).

Der er også en chance for at finde redeguller i store nåletræer, men igen må der hverken være grene eller høj underskov nedenfor hullet.

På grund af sortspættens kraftige trommen og stemme er dens tilstedeværelse ret let at registrere, men selve redetræet kan være ganske vanskeligt at finde. Når bøgen først er sprunget ud, kan det være næsten umuligt at finde nye redeguller, og derfor bør allerede eksisterende redeguller registreres i sæsonen efter løvfaldet. Da gamle redeguller i bøg ofte genbruges, vil dette lette arbejdet i foråret betydeligt.

For nye redeplaceringer anbefalede Per Ekberg Pedersen følgende procedure: ”Lyt efter sortspættens kald og gå efter lyden. Når du er så tæt på og kan se, hvad der foregår uden at forstyrre, sætter du dig ned og iagttager spætten eller spætterne. På denne måde vil du finde redestedet og formentlig også redehullet.”

Ifølge Hans Christensen vil cirka halvdelen af yngleparrene i bøgebevoksninger genbruge gamle redehuller. Der er en tendens til, at nydannede ynglepar satser på at lave nye redehuller, mens par der tidligere har ynglet i territoriet genbruger hullerne.

Her ses en sortspættehan ved et redehul i Sønderjylland. Hos sortspætte kendes hannen på den helt røde isse. Foto: Anders Grøndahl Nielsen.

Sortspætteparrenes genbrug af deres redehuller kan i princippet give problemer, fordi skovmåren er god til at huske gamle huller. I Hans Christensens 30-årige undersøgelsesperiode i Sønderjylland er der dog kun ganske få eksempler på prædation af sortspættereder.

Problemet med genbrug er snarere, at der med tiden kan begynde at løbe vand ind i redehullerne. Det gør dem ubrugelige som reder, omend de i visse tilfælde stadigvæk kan bruges til overnatning. Da mange af disse huller kan holde i mange år, så kan en ret fåtallig bestand af sortspætte producere mange huller.

En del af dem bruges af sortspætterne som overnatningshuller, mens andre hjælper med at løse boligproblemerne for en del andre fuglearter. Faktisk kan forekomsten af huldue og allike spille en vigtig rolle ved den første kortlægning af mulige sortspætteterritorier.

Moderne skovbrug tillader kun få store hensygnende træer med naturlige redehuller. Desuden kan de fleste naturlige huller ikke bruges, fordi de er placerede, så de kan let plyndres af rovdyr.

Boligproblemerne har været specielt alvorlige for huldue, men de synes i stort omfang at være blevet løst (Møller 1978, Caretakergruppen 2012b, 2012a). Hulduen var for bare 30 år siden en sjælden ynglefugl i Nordjylland, men dog med to par i Rold Skov.

I midten af 1990erne var der omkring 20 ynglepar i Rold Skov, og i 2010 kunne caretakergruppen – især i gamle og nye sortspætteterritorier – registrere over 80 hulduehanner!

Redehullerne giver også de aggressive alliker mulighed for at etablere sig i skoven (Hansen 1984), af og til ved at de mobber sortspætter væk fra deres redehuller. I hvert fald i udlandet har sortspættehullerne desuden stor betydning for perleuglebestanden.

Hullerne er især værdifulde, hvis de opsatte redekasser ikke er mårsikrede. En tysk undersøgelse har således vist, at perleugle får omkring dobbelt så mange flyvefærdige unger i sortspættehuller i forhold til opsatte redekasser uden mårsikring (Meyer 2003).

Sortspætternes yngleadfærd

Selv om sortspætten i de senere år er gået tilbage flere andre steder i Danmark, så er den gået frem i Sønderjylland (Heldbjerg og Nyegaard 2012). Bestandens tilbagegang eller vækst bygger på en hårfin balance, og dén skyldes, at en sortspætte lever et hårdt liv.

Sortspætten kan blive op til 15 år gamle, men en stor undersøgelse fra succesperioden på Bornholm viste, at hannerne i gennemsnit døde i en alder af knap 5 år. De begyndte at yngle i en alder af 1,7 år.

Hunnerne startede et halvt år før og døde et år tidligere (Hansen 1999). Man kan også sige, at hannerne har tre fjerdedeles chance for at overleve til næste år, mens de voksne hunner kun har to tredjedeles chance.

Sortspætteerne har altså ikke mange år til at sikre sig et tilstrækkeligt antal efterkommere til at opretholde bestanden. Et succesfuldt ynglepar kan ganske vist årligt opfostre omkring tre unger. Men uerfarne unger kan let blive ramt af flyveulykker eller blive spist af høge, ugler og mårer.

Sortspætteunge fotograferet under ringmærkning. Ungen er på dette billede omkring 23 dage gammel. Bemærk at pupillen hos sortspætteunger er rund, mens den hos de voksne fugle er mere eller mindre nøglehulsformet, og at øjet virker helt mørkt. Foto: Anders Grøndahl Nielsen.

Desuden er det langt fra sikkert, at et par får ynglesucces. Sortspætteerne er nemlig sårbare overfor ændringer i skovdriften, der påvirker mulighederne for redebygning og fouragering. I Danmark er arten særlig sårbar, fordi det er så små sortspættebestande, der findes i de forskellige dele af Danmark.

Ved vurderingen af bestandsstørrelsen er det et stort problem, at de enkelte fugle opererer i store områder. Selv i artens kerneområder i Europa kan der være tale om et revir på fire kvadratkilometer, og i Rold Skov kan revirerne måske være endnu større. Derfor kan man let komme til at overvurdere bestandens størrelse.

Man kan også let fejlvurdere antallet af ynglefugle. Eksemplet fra Bornholm viste os, at meget støjende fugle faktisk er et dårligt tegn på eksistensen af sortspættepar. De bornholmske hanner gjorde jo opmærksomme på deres eksistens, fordi der manglede hunner. Mere generelt er sortspætterne smarte nok til at lade den konkrete situation afgøre deres adfærd.

Mange fugle, der yngler med den samme mage som sidste år og bruger et gammelt redehul, reklamerer meget lidt for, at de igen er ved at ”starte op”. Derimod kan meget skrigende eller trommende individer (både hun og han kan begge dele) være ikke-udparrede fugle.

Efter udflyvningen er det svært at finde ungerne. De kan nemlig allerede efter få dage være meget langt fra redetræet. Søgendeflokken bliver desuden opdelt. Hver voksen påtager sig i en kortere eller længere periode ansvaret for én eller to af ungerne.

Umiddelbart efter at yngletiden er overstået, benyttes årets ynglehul ikke af sortspætterne. Men erfaringer fra andre dele af landet peger på, at ynglehannen allerede i juli ofte vil vende tilbage til redet for at bruge dette til overnatning. Hunnen bruger normalt et andet sovehul.

Trusler og muligheder

Sortspætte er som nævnt en del af udpegningsgrundlaget for Rold Skov som fuglebeskyttelsesområde (og dermed som Natura 2000-område).

Derfor er det uheldigt, at der i sommeren 2012 blev udarbejdet et ret uambitiøst forslag til Natura 2000-handleplanen for Rold Skov. Hovedproblemet var, at der ikke blev lagt op til en ændring af de voldsomme skovningsaktiviteter i fuglenes yngletid.

I de ”gode gamle dage” foregik skovningsarbejdet mest om vinteren, hvor det ikke forstyrrede fuglene, og man brugte simple maskiner. I dag sker arbejdet året rundt med store og forstyrrende skovnings- og flismaskiner. Og der er i det sene forår iagttaget brændesankning nær sortspættereder. Der er et stort behov for en regulering af disse aktiviteter.

Det mest alvorlige er de længevarende forstyrrelser fra skovarbejde og fra det almindelige publikum.

Hannen og hunnen skiftes til at udruge æggene, og de varmer desuden ungerne i ca. 8 dage efter klækningen. Ved rugeskiftet kan det ske, at fuglen på reden flyver væk på grund af en forstyrrelse. Samtidig kan forstyrrelsen betyde, at den afløsende sortspætte afholder sig fra at flyve hen til redetræet. Derfor vil æg eller unger være uden varme, og er denne forstyrrelse længevarende, vil kullet gå til.

Det er ikke mindst af denne grund, at man bør undgå forstyrrelser i nærheden af reden i denne kritiske periode fra begyndelsen af april til sidst i maj (Christensen 2011).

Der er gode muligheder for at hjælpe sortspætterne til ynglesucces. Ud over mulighederne for at mindske forstyrrelser, bør den påbegyndte registrering af træer med sortspættehuller nævnes.

Efter råd fra Hans Christensen sker registreringen af påbegyndte og færdige sove- og redehuller i Google Maps. Det gør det lettere for caretakerne at finde yngleparrene i de efterfølgende sæsoner og dermed sikre, at træerne

bevares.

Caretakernes registrering sker nemlig efter aftale og i samarbejde med statsskovvæsnet, som vil sikre, at sortspættehullerne ikke bliver overset i forbindelse med fremtidigt skovningsarbejde. Således laves der ofte en påmalet markering af træerne.

Et 15-årigt belgisk projekt viste, at en sådan indsats gavner sortspætternes ynglesucces (citeret af Gorman 2011, s. 93). Desuden ophjælper indsatsen bestandene af andre fugle som huldue, allike - og potentielt perleugle, som naturligvis vil være en meget velkommen ynglefugl i Rold Skov.

Referencer

Andersen, C. (2006): Sortspætten på Bornholm, Natur på Bornholm, 2006:4.

Blume, D. (1996): Schwarzspecht, Grünspecht, Grauspecht, Neue Brehm-Bücherei: Magdeburg.

Caretakergruppen (2012a): Rold Skov – Status 1995 og 1980, <http://www.dofbasen.dk/IBA/sider.php?lokid=4&sideid=417>

Caretakergruppen (2012b): Rold Skov – Status 2010, <http://www.dofbasen.dk/IBA/sider.php?lokid=4&sideid=416>

Christensen, H. (2011): Ringmærkning af Sortspætteunger i det dansk-tyske grænseland 2011, http://ringmaerkning.dk/index.php?option=com_content&view=article&id=671

Christensen, H. (2012): Økologisk kommentar ud fra udforskning af fokusart Sortspætte i Rold Skov, upubliceret notat til caretakergruppen for Rold Skov.

Christensen, H. (2014), Allan, Bodil og Sortspætten, Panurus, 48:1, s. 4-7.

Gorman, G. (2011): The Black Woodpecker – a Monograph on Dryocopus martius, Barcelona: Lynx.

Grell, M.B. (1998): Fuglenes Danmark, København: Gad.

Hansen, F. (1984): Der Schwarzspecht Dryocopus martius als Brutvogel auf der dänischen Insel Bornholm, Annales Zoologici Fennici, 21, s. 431–433.

Hansen, F. (1999): Black Woodpecker (Dryocopus martius) on the island of Bornholm (Baltic Sea), Tichodroma, 12 (Suppl. 1), s. 88–96.

Heldbjerg, H. og Nyegaard, T. (2012): Op og ned for Sortspætten, Fugle og Natur, november, s. 20–23.

Meyer, W. (2003): Mit welchem Erfolg nutzt der Raufußkauz Aegolius funereus (L.) Naturhöhlen und Nistkästen zur Brut, Vogelwelt, 124, s. 325–331.

Møller, A.P. (red.) (1978): Nordjyllands Fugle – deres yngleudbredelse og trækforhold, Klampenborg: Scandinavian Science Press.

Nielsen, T. og Nielsen, M. (1998): Fuglelokaliteterne i Nordjyllands Amt, København: Dansk Ornitologisk Forening.

 Dato:
27. 03. 2014

 Skrevet af:
Esben Sloth Andersen & Anders Grøndahl Nielsen

 Fotos af:
Anders Grøndahl Nielsen
Hans Christensen

 Emner:
DANSKE YNGLEFUGLE

 Tags:
ATLAS III, DANSKE YNGLEFUGLE, DE 18 ARTER, ROLD SKOV, SORTSPÆTTE, SPÆTTER, YNGLELOKALITET

Kilder

Atlas III - artsvejledning for sortspætte

Læs mere om sortspætte

Mere om Rold Skov

Registrering af de 18 arter